

از سال ۱۳۵۵ تا ۱۳۷۰

بررسی تحولات مهاجرت‌های روستایی کشور

مهاجرت روستاییان به مناطق شهری (مهاجرفرستی) از ویژگی‌های عمده تحولات جمعیتی ایران، در چند دهه اخیر است. طی ۳۵ سال گذشته، جمعیت کل کشور، ۳ برابر شده است، در این میان، جمعیت نقاط شهری ۵/۵ برابر و جمعیت نقاط روستایی تا ۱/۹ برابر افزایش یافته است.

در سال ۱۳۳۵ از ۱۸/۹ میلیون نفر جمعیت کشور، فقط ۵/۹ میلیون نفر یعنی کمتر از یک سوم آن (۳۱/۴ درصد)، در شهرها زندگی می‌کرده‌اند، در حالی که در سال ۱۳۶۵، علیرغم تغییر در تعریف شهر و خروج بسیاری از نقاط دارای بیش از ۵ هزار نفر جمعیت از این تعریف، بیش از ۵۴ درصد از جمعیت کشور، بیابان نقاط شهری بوده‌اند. براساس نتایج سرشماری سال ۱۳۶۵، حدود ۵/۸ میلیون نفر، یعنی بیش از ۱۱ درصد جمعیت کشور را کسانی تشکیل می‌دهند، که در فاصله سالهای ۱۳۵۵ تا ۱۳۶۵، دست به مهاجرت زده‌اند. از این تعداد، کمتر از ۷۰۰ هزار نفر را کسانی تشکیل می‌دهند، که از خارج به کشور وارد شده‌اند و ۴/۹ میلیون نفر را نیز، کسانی تشکیل می‌دهند، که در داخل کشور جابجا شده‌اند. هر چند عامل جنگ، موجب شده است بسیاری از ساکنان مناطق شهری درگیر جنگ، محل زندگی خود را تغییر دهند، ولی حرکت جمعیت روستایی به سوی شهرها، هنوز اهمیت ویژه‌ای دارد. در فاصله سالهای ۱۳۵۵ تا ۱۳۶۵، حدود ۲۲۰۰ هزار نفر از نقاط روستایی، محل اقامت خود را تغییر داده‌اند که از این عده ۷۰ درصد به نقاط شهری و ۳۰ درصد نیز به نقاط روستایی دیگر وارد شده‌اند. به این ترتیب، می‌توان گفت: طی دوره ده ساله ۶۵ - ۱۳۵۵ به طور متوسط، سالانه در حدود ۲۲۰ هزار روستایی، دست به مهاجرت زده‌اند.

جدول شماره ۱، تعداد درصد مهاجران کشور را، طی دوره مزبور نشان می‌دهد. براساس این جدول، این دوره، بیشترین میزان مهاجرت با ۳۶/۴ درصد مربوط به مهاجرت‌های روستاییان به شهرها و کمترین میزان مهاجرت، با ۱۱/۶ درصد مربوط به مهاجرت‌های شهرنشینان به روستاها بوده است. همچنین، مهاجرت‌های شهر به شهر نیز، ۲۲/۸۵ درصد، سهم بالایی از کل مهاجرت‌ها را به خود

اختصاص داده است. ۵/۲۲ درصد مهاجرت‌ها نیز، مربوط به افرادی بوده که طی دوره مزبور از خارج به کشور وارد شده‌اند. بنابراین، در حدود نیمی از مهاجرت‌های کشور (۴۸/۲ درصد)، به روستائیان، ۳۴/۵ درصد به شهرنشینان و ۱۲ درصد نیز به ساکنین خارج از کشور، تعلق داشته است.

براساس آخرین آمار بدست آمده از سال ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۰، جمعاً ۳/۷ میلیون نفر، از محل سکونت سابق خویش، نقل مکان کرده‌اند که از این تعداد، ۲۱ درصد افرادی بوده‌اند که به محل سکونت قبلی خود بازگشته‌اند و در حدود ۲/۹ میلیون نفر (۷۹ درصد) نیز به مکانهای جدیدی مهاجرت نموده‌اند. همچنین از مجموع مهاجرت‌ها، در حدود ۹۱ درصد مربوط به مهاجرت‌های داخلی و ۸/۸ درصد نیز، مربوط به واردشدگان خارج از کشور بوده است.

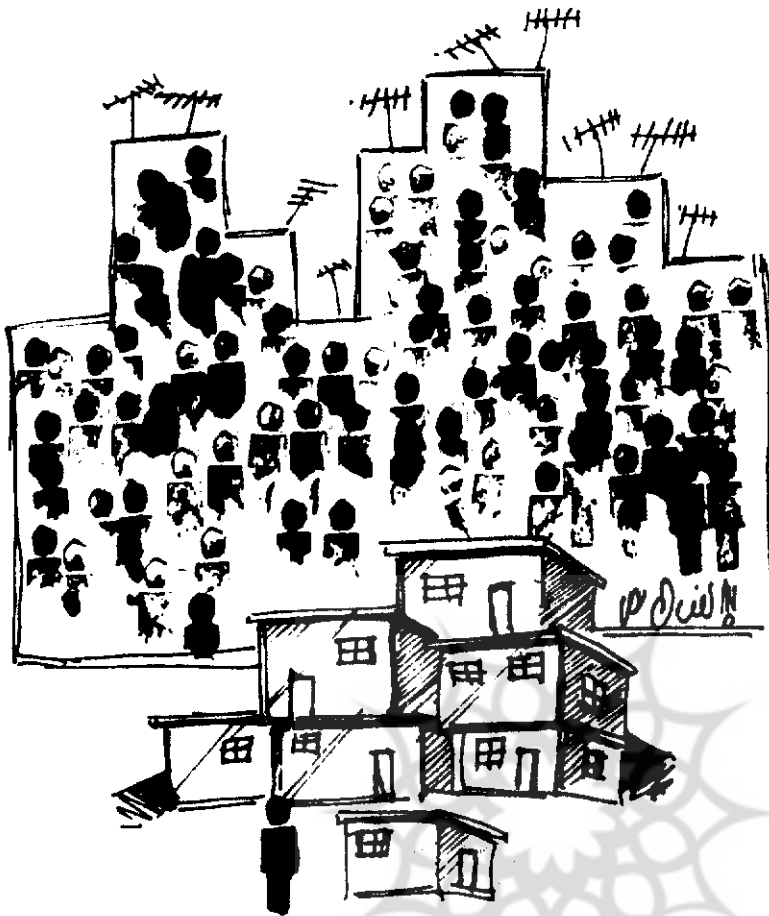
بررسی محل تولد مهاجران نشان می‌دهد که در حدود ۴۵ درصد آنان (۱۳۱۰۵۹۷ نفر) شهرنشین و ۴۶ درصد (۱۳۵۰۳۷۱ نفر) نیز، روستائین بوده‌اند. همچنین، طی مدت مزبور، بیشترین میزان مهاجرت‌ها، مربوط به جابجایی‌های بین شهری (۳۷/۱۹ درصد) و کمترین میزان آن، مربوط به شهرنشینانی است که به روستا نقل مکان نموده‌اند (۱۲/۶۵ درصد).

جدول شماره ۱ مقایسه میزان مهاجرت‌های داخلی و خارجی کشور را طی دو دوره سرشماری ۶۵ - ۱۳۵۵ و ۷۰ - ۱۳۶۵ نشان می‌دهد.

با توجه به این که آمارهای مربوط به سرشماری ۶۵ - ۱۳۵۵، ۱۰ ساله و آمارهای سرشماری اخیر ۷۰ - ۱۳۶۵، پنج ساله بوده و امکان مقایسه تعداد مهاجرت‌های دو مقطع وجود ندارد پس، بدین منظور، حرکت‌های جمعیتی این دو مقطع را برحسب درصد انواع آن مورد مقایسه قرار دادیم.

۱- مهاجرت‌های شهر به شهر:

طی دوره ۷۰ - ۱۳۶۵ در حدود، ۹۴۰ هزار نفر، شهرهای محل سکونت خویش را رها کرده و به شهر دیگری نقل مکان نموده‌اند. این تعداد، بالغ بر ۳۲/۱۹ درصد کل مهاجرت‌های این دوره را به خود اختصاص داده است. در حالی که این میزان، در دوره قبلی (۶۵ -

۱۳۵۵) تنها ۲۲/۸۵ درصد بوده است. یعنی طی دو دوره مزبور، میزان مهاجرت‌های بین شهری در حدود ۹/۳ درصد افزایش یافته است. این امر، نشان‌دهنده تمایل شهرنشینان، شهرهای کوچک به سکونت در شهرهای بزرگ می‌باشد.

نکته قابل توجه آن است که، بیشترین میزان مهاجرت کشور، مربوط به این گروه می‌باشد، در حالی که در دوره قبلی، مهاجرت‌های روستا به شهر با ۳۲/۳۸ درصد، بالاترین درصد جابجایی را به خود اختصاص داده است.

۲- مهاجرت از شهر به روستا

با توجه به تمایل شدیدی که همواره به شهرنشین وجود داشته است. این نوع از مهاجرت، غالباً پایین‌ترین درصد را به خود اختصاص داده است. به طوری که طی دوره ۱۳۶۵-۷۰، تنها در حدود ۳۷۰ هزار نفر، شهر خود را ترک کرده و در روستا سکونت یافته‌اند. این میزان، در حدود ۱۲/۶ درصد کل مهاجران است. ضمن آن که، این روند، طی دوره قبلی (۶۵-۱۳۵۵) نیز، با اختلاف نه چندان زیادی (۱۱/۶) درصد مهاجران) در همین حد بوده است.

۳- مهاجرت از روستا به شهر

طی دوره ۱۰ ساله ۱۳۵۵-۶۵، در حدود ۱/۵ میلیون نفر از روستاییان، روستاهای خود را ترک کرده و در شهرها ساکن شده‌اند. بدین ترتیب، بالاترین میزان مهاجرت با ۳۹/۳ درصد، مربوط به این نوع جابجایی بوده است. یعنی سالانه، در حدود ۱۵۰ هزار روستایی به شهرها مهاجرت کرده‌اند.

گرچه همواره روند مهاجرت روستاییان به

حدود ۱۵/۴ درصد کل مهاجرت‌های داخلی را به خود اختصاص داده است. بررسی وضعیت مهاجرت‌های این گروه در سالهای ۱۳۵۵-۶۵ و مقایسه آن با دوره پنجساله ۷۰-۱۳۶۵، نشان می‌دهد که طی دو دوره مزبور، میزان این مهاجرت‌ها و سهم آن از کل مهاجرت‌های داخلی رو به افزایش نهاده، به طریکی که از ۱۱/۸ درصد در دوره ۱۳۵۵-۶۵، به ۱۵/۳ درصد در دوره بعدی (۷۰-۱۳۶۵) بالغ گردیده است. (۳/۷ درصد افزایش).

یادآوری می‌شود که این نوع مهاجرت‌ها، عمدتاً از سمت روستاهای کوچک و کم جمعیت به سمت روستاهای پرجمعیت‌تر (شهرک‌های روستایی) بوده است.

۵- مهاجرت از خارج به داخل کشور
سهم این نوع مهاجرت از کل مهاجرت‌های کشور، طی دو دوره سرشماری کاهش یافته است. به طوری که این میزان، از ۱۲/۰۳ درصد در دوره ۵۵-۶۵ به ۸/۸ درصد در دوره بعدی (۷۰-۱۳۶۵) کاهش یافته است (۳/۲۵ درصد کاهش). به طوری که با روند فعلی، سالانه در حدود ۵۰ هزار نفر از خارج به داخل کشور وارد می‌شوند. در حالی که این میزان، در دوره قبلی در حدود ۷۰ هزار نفر در سال بوده است.

شهرها، خصوصاً طی دهه‌های اخیر، هر ساله فزونی داشته، ولی عوامل مختلفی همچون مشکلات زندگی در شهرها، از جمله بالا بودن هزینه زندگی و مسکن و درکنار آن اقدامات عمرانی به عمل آمده در روستاها و... این روند را طی سالهای اخیر، کاهش داده است. به طوری که سهم مهاجران روستا به شهر، از ۳۶/۳ درصد در دوره قبلی به ۳۰/۸۵ درصد در دوره ۱۳۶۵-۷۰ (۵/۵ درصد) تقلیل یافته است.

۴- مهاجرت از روستا به روستا

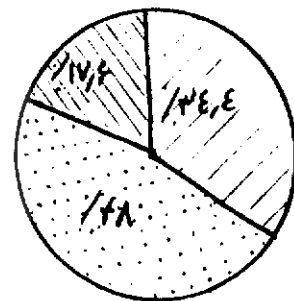
طی دوره پنجساله ۱۳۶۵-۷۰، جملاً ۴۴۸ هزار نفر، بین روستاهای کشور جابجا شده‌اند این میزان، در

جدول شماره ۱ - درصد تغییرات میزان مهاجرت‌های کشور طی دوره‌های ۱۳۵۵-۶۵ و ۱۳۶۵-۷۰

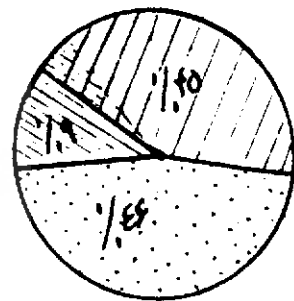
نوع مهاجرت	۱۳۵۵-۶۵		۱۳۶۵-۷۰		درصد تغییرات
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	
جمع	۵۸۲۰۶۲۵	۱۰۰/۰۰	۲۹۲۱۹۴۵	۱۰۰/۰۰	-
از شهر به شهر	۱۹۱۲۲۴۱	۲۲/۸۵	۹۴۰۶۹۱	۳۲/۱۹	۹/۳۴
از شهر به روستا	۶۷۸۷۱۶	۱۱/۶۶	۳۶۹۹۰۶	۱۲/۶۵	+۰/۹۹
از روستا به شهر	۱۵۳۵۵۲۷	۳۶/۳۸	۹۰۱۶۸۲	۳۰/۸۵	-۵/۵۳
از روستا به روستا	۶۹۰۲۱۸	۱۱/۸۶	۴۲۸۶۸۹	۱۵/۲۵	+۳/۶۹
از ظرف به داخل	۶۹۹۹۷۱	۱۲/۰۳	۲۵۶۶۸۲	۸/۷۸	-۳/۲۵
اظهار نشده	۲۰۳۹۵۲	۵/۲۲	۲۲۹۵	۰/۱۴	-۵/۰۸

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

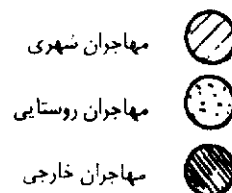
بررسی روند تحولات مهاجرت‌های داخلی کشور، طی سال‌ها اخیر نشان می‌دهد که طی دوره ۱۰ ساله ۱۳۵۵-۶۵، درصد بالایی از مهاجرت‌های داخلی، مربوط به حرکت‌های جمعیتی و روستائیان بوده است. به طوری که در دوره مزبور، از مجموع ۵/۸ میلیون نفری که دست به مهاجرت زده‌اند، در حدود ۴۸ درصد آنان، روستائیان بوده‌اند که محل زندگی خود را ترک گفته و به شهر یا روستای دیگری نقل مکان کرده‌اند. ضمن آن که در حدود ۳۴ درصد جابجایی‌ها نیز، مربوط به شهرنشینان بوده که به سایر شهرها یا روستاها مهاجرت نموده‌اند.

۱۳۵۵-۶۵

۱۳۶۵-۷۰

نمودار توزیعی مهاجران کشور بر حسب آخرین محل اقامت در سال‌های ۱۳۶۵ و ۱۳۷۰

• • جهاد

آمده، به طوری که در دوره اول، ۷۰ درصد مهاجران روستایی به شهر نقل مکان کرده‌اند و تنها مقصد ۳۰ درصد آنان، سایر روستاهایی بوده است. در حالی که در دوره بعدی (۱۳۶۵-۷۰)، ۲۳ درصد مهاجرت‌های مزبور، بین روستاها بوده است. گرچه این رقم در مورد کل مهاجران، چندان قابل توجه به نظر نمی‌رسد، ولی در مقایسه با گرایش سدی که طی دهه‌های اخیر، در روستائیان برای اقامت در شهرها وجود داشته، تحول مثبتی به حساب می‌آید. این بدان معناست که طی سال‌های اخیر، تمایل نسبی در روستائیان جهت سکونت در روستاهای مرکزی و برجست‌تر، ایجاد گردیده است. اجرای پروژه‌های عمرانی خصوصاً در روستاهای مرکزی، از جمله عواملی است که جاذبه‌های لازم را جهت تغییر مسیر مقصد مهاجرت‌های روستایی از سمت شهرهای بزرگ به سوی روستاهای برجست (شهرک‌های روستایی) ایجاد نموده است. بنابراین، لازم است که با التفات به این مسئله برنامه‌ریزی‌ها در جهت تقویت نقاط مزبور و افزایش جاذبه‌های لازم به عنوان سدی بر سر راه مهاجران روستایی به سوی شهرها معطوف گردند.

منابع و مأخذ

- مرکز آمار ایران - فرهنگ روستایی کل کشور - سال ۱۳۶۵
- مرکز آمار ایران - نتایج تفصیلی کل کشور - سال ۱۳۶۵
- مرکز آمار ایران - آمارگیری جاری جمعیت - سال ۱۳۷۰

روند مهاجرت روستایی در دوره بعدی (۱۳۶۵-۷۰)، کاهش نسبی نشان می‌دهد. به طوری که سهم این نوع مهاجرت‌ها به ۲ درصد کاهش به ۴۶ درصد، تقلیل یافته است همانطور که گفته شد از عمده دلایل این کاهش عدم توانایی روستائیان جهت سکونت در شهرها به لحاظ بالا بودن هزینه زندگی شهری و در کنار آن تأثیر فعالیت‌های عمرانی دولت در روستاها بوده است. در کنار این کاهش طی دوره مذکور، شاهد افزایش چشمگیر مهاجرت‌های شهری می‌باشیم. به طوری که سهم این نوع مهاجرت‌ها از ۳۴/۴ درصد در دوره اول به ۴۵ درصد در دوره بعدی بالغ گردیده است.

این امر نمایان‌شدید شهرنشینان شهرهای کوچک را جهت سکونت در شهرهای بزرگ، نشان می‌دهد. زیرا در حال حاضر، بیش از ۷۲ درصد مهاجران شهری به مقصد سایر شهرها، مهاجرت می‌کنند و تنها مقصد ۲۸ درصد آنان نقاط روستایی است.

یادآوری می‌شود که سهم مهاجران خارجی وارد شده به داخل کشور نیز، به شدت کاهش یافته، به طوری که از ۱۸ درصد در دوره اول، به ۹ درصد در دوره بعدی رسیده است.

نکته قابل توجه در مورد مهاجرت‌های روستایی، تغییر نسبتاً محسوس است که در مقصد آنان بوجود